

2. Визначення стилю керівництва. URL: <http://personal.in.ua/article.php?id=624> (дата звернення: 15.09.21).
3. ТОВ «НВП «Укрінтех». URL: <https://ukrintech.com.ua/ua> (дата звернення: 15.09.21)

REFERENCES

1. Psihologichni osoblivosti kerivnictva. (2021). URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/1lesko_psiholog_upravlin_organizaciyi/322.html [in Ukrainian].
2. Vznachennya stilyu kerivnictva. (2021). URL: <http://personal.in.ua/article.php?id=624> [in Ukrainian].
3. TOV «NVP «Ukrintekh». (2021). URL: <https://ukrintech.com.ua/ua> [in Ukrainian].

Ковалко Наталія Миколаївна

доктор юридичних наук,

доцент кафедри фінансового права Інституту права,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОБУДОВУ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

У статті висвітлюється питання системи фінансового права та існуючих теоретичних та практичних проблем, які обумовлені відсутністю єдності поглядів щодо детермінації її побудови. На підставі проведеного наукового аналізу та дослідження автор робить висновки про необхідність застосування комплексного підходу до вивчення системи фінансового права, а також наголошує на необхідності переосмислення її змістовного наповнення з огляду на бурхливий розвиток фінансового законодавства та соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні.

Ключові слова: фінансова система, фінансово-правова наука, система фінансового права, фінансовий кодекс, кодифікація.

Kovalko Natalia

*Doctor of Law, Associate Professor of the Department
of Financial Law of the Institute of Law,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATIONS OF SOCIETY AND THEIR INFLUENCE ON THE CONSTRUCTION OF THE FINANCIAL LAW SYSTEM

The article covers the issues of the financial law system and existing theoretical and practical problems, which are due to the lack of unity of views on the determination of its construction. Based on the scientific analysis and research, the author concludes on the need to apply a comprehensive approach to the study of the financial law system, and also emphasizes the need to rethink its meaningful content, taking into account the rapid development of financial legislation and socio-economic changes taking place in Ukraine.

Keywords: financial system, financial and legal science, financial law system, financial code, codification.

Визначення системи правової науки посідає одне з фундаментальних місць на шляху становлення та розвитку відповідної сфери пізнавальної діяльності людини. Не є винятком у цьому питанні й наука фінансового права, яка вирізняється з-поміж інших своїм бурхливим та водночас мінливим розвитком. Обумовлюється це постійними реформаційними змінами та перетвореннями, яких зазнає фінансове законодавство України. У свою чергу відображені у фінансово-правовому регулюванні соціально-економічні зміни країни впливають і на визначення предмета фінансового права, особливості якого деталізуються в системі фінансово-правової науки. Усе це обумовлює актуальність питання дослідження та наукового аналізу змісту системи фінансового права, навколо якого не втихають дискусії в наукових колах.

Першочергово при дослідженні системи фінансового права необхідно визначитися з можливими підходами до детермінації її побудови. Так, побудова системи фінансового права може бути обумовлена:

- системою фінансового законодавства;
- предметом та межами фінансового-правового регулювання;
- фінансовою системою держави.

На сьогодні найбільш поширеним підходом є обумовленість системи фінансового права структурою фінансової системи держави. Так, О. А. Лукашев відзначав, що для науки фінансового права категорія «фінансова система» має методологічне значення, оскільки дозволяє окреслити коло відносин, що становлять предмет фінансово-правового регулювання [4]. Проте в такому випадку висвітлення системи фінансового права не відображає повної суті цієї категорії, оскільки зводить її до змістовного наповнення лише однієї зі складових предмета відповідної пізнавальної діяльності.

У свою чергу, на думку С. С. Алексєєва, тільки на підставі з'ясування предмета галузі можна робити висновки щодо особливостей побудови її системи, оскільки для галузей права предмет правового регулювання має першочергове, підвищене системоутворююче значення [1]. Однак, якщо за основу брати лише предмет та межі фінансово-правового регулювання, то за такого підходу система фінансового права позбавляється об'єктивного відображення реального стану розвитку відповідної галузі, що здійснюється з врахуванням актуального фінансово-правового регулювання та системи фінансового законодавства. Таким чином, на нашу думку, підхід до детермінації системи фінансового права має бути комплексним, який бере до уваги всі можливі фактори впливу на її формування та розвиток.

Ще одне важливе питання, яке постає в ході дослідження системи фінансового права, стосується дискусії, ініціатором якої стала Р. Й. Халфіна. Зокрема, свого часу науковець запропонувала розділити фінансове право на дві частини - загальну й особливу.

Наукова спільнота сприйняла таку позицію неоднозначно. Деякі вчені погодилися з доцільністю виокремити частину фінансово-правових норм у загальну частину, а інші - в особливу. Це відобразилося на підході до написання підручників з фінансового права, у яких, як правило, до загальної частини автори включають:

- предмет, метод фінансового права, система та джерела;

- поняття, види та особливості фінансово-правових норм і фінансово-правових відносин;
- поняття фінансів, фінансової системи;
- зміст, принципи та методи фінансової діяльності;
- система та статус органів, що здійснюють управління та контроль фінансової діяльності;
- відповідальність за порушення норм фінансового законодавства.

Зі свого боку особлива частина фінансового права детермінується переважно структурними елементами фінансової системи держави.

Проте прибічники протилежної позиції щодо поділу системи фінансового права критично оцінюють погляди колег на спірне питання, пояснюючи свою думку тим, що під час поділу на загальну та особливу частину йдеться не про галузь права, а про юридичну навчальну дисципліну.

У цілому питання поділу системи фінансового права на загальну та особливу частину створило фундамент для дискусій щодо розроблення фінансового кодексу, у якому були б зосереджені в послідовній логічній системі норми, що регулюють відносини в галузі фінансової діяльності держави, про що свого часу наголошував ще Ю. А. Ровінський [6]. Однак більшість науковців таку ідею знецінили, посилаючись на відсутність реальних життєздатних перспектив для її втілення.

Зокрема, О. А. Лукашев відзначав, що загальна частина фінансового права не може бути аморфним утворенням, що об'єднує норми, які регулюють абстрактні загальні положення, принципи, форми й методи фінансової діяльності. Науковець вважає, що юридична неоднорідність бюджетних, податкових та інших відносин, які виникають у сфері публічних фінансів, є об'єктивним чинником, що зумовлює труднощі кодифікації фінансового законодавства та формування відносно відокремленої загальної частини фінансового права [4]. Про загальну частину може йтися лише щодо навчальної дисципліни або науки фінансового права [5].

Таким чином, виходячи з аналізу вищезначених положень, можна дійти висновку, що в науковому полі відсутність єдності

щодо поділу системи фінансового права на загальну та особливу частину обумовлюється також різним баченням того, де така систематизація є доцільною, – у науці, навчальній дисципліні, законодавстві або галузі права. На нашу думку, вирішення цього питання має передбачати комплексність й враховувати всі рівні, що впливають на систематизацію фінансового права. Поділ системи фінансового права як науки або відповідної навчальної дисципліни на частини не може відбуватись ізольовано від поточного стану галузі або законодавства, оскільки саме таке розрізнене бачення створює ряд суперечливих висновків та неузгодженостей, що гальмують розвиток фінансового права в цілому. Наука, навчальна дисципліна, галузь та законодавство мають створювати цілісне бачення єдиного явища, на вивчення та пізнання якого спрямовані відповідні діяльності. У світлі цього слушною є думка О. П. Гетьманець, яка відзначає, що сьогодні наука фінансового права упорядковує фінансову систему країни, інтегрує фінансове законодавство, а система науки фінансового права націлена відображати, але не дзеркально, систему фінансово-правової галузі та враховувати особливості розвитку фінансової системи країни, що потребує її сучасної систематизації, а також виконання нових завдань, які постають перед наукою фінансового права [3].

Незаперечним є той факт, як зауважує О. А. Лукашев, що загальна частина фінансового права як сукупність фінансово-правових норм, що стосуються та проявляються в інститутах особливої частини, на сьогодні майже відсутня. Жодна правова норма не дає визначення фінансів та їх функцій, поняття форм і методів фінансової діяльності, публічних грошових фондів і т. д. [5]. Водночас для науки фінансового права це має стати не перешкодою, а можливістю для розвитку у вигляді пошуку та створення підстав для існування загальної частини фінансового права, яка зможе уніфікувати та систематизувати актуальне фінансове-правове регулювання в державі, у якому наразі переважають колізії, юридична невизначеність при вирішенні фінансово-правових питань, що зі свого боку призводить до двозначності трактування в правозастосовній практиці й має наслідком порушення прав та інтересів осіб.

У своєму дисертаційному дослідженні І. М. Бондаренко, досліджуючи процес кодифікації як форму систематизації фінансового законодавства, пропонує до принципів цього процесу віднести:

1) своєчасність, яка виражає узгодження розвитку суспільних відносин із необхідністю проведення кодифікаційних процесів;

2) стабільність, згідно з якою існування кодифікованих норм має гарантувати підстави об'єктивного застосування їх упродовж відносно тривалого часу;

3) повноту, що передбачає охоплення всіх відносин, що є сферою регулювання відповідного акта, та вплив на всю систему законодавства, у якій представлений цей акт;

4) єдину спрямованість, яка зумовлює реалізацію основної мети процесу кодифікації, що має охопити весь регулятивний комплекс, об'єднаний предметом правового регулювання;

5) системність, що зумовлює як зовнішнє, так і внутрішнє впорядкування сукупності правових норм;

6) обсяг процесу кодифікації;

7) доповнення чи зміни, що здійснюються за рахунок виявлених у ході реалізації інших форм систематизації прогалин і колізій, відсутності в чинному законодавстві норм, за рахунок яких можна було б сформувати збалансовану конструкцію впливу на регулювання предметних відносин [2].

З огляду на вищезазначене та умови сьогодення ми можемо констатувати необхідність переосмислення науковою спільнотою бачення виокремлення загальної частини фінансового права та ідеї запровадження фінансового кодексу в цілому. Особливої актуальності це питання набуває з урахуванням стрімкого розвитку інститутів особливої частини фінансового права, євроінтеграційних та глобалізаційних процесів, появи таких реалій, як диджиталізація, запровадження ІТ-технологій, електронних грошей тощо. Суттєві зміни, що відбуваються в організації та здійсненні фінансової діяльності, потребують закладення усталених теоретичних основ фінансово-правової науки на законодавчому рівні. Це обумовлює перед наукою фінансового права формування нових завдань, головною метою яких має стати розроблення пропозицій для перспективної законотворчої

діяльності, спрямованої на створення узгодженої системи фінансового законодавства та фінансово-правового регулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев С. С. Структура советского права. Москва: Юрид. лит., 1975. 264 с.
2. Бондаренко І. М. Кодифікація фінансового законодавства в умовах гармонізації законодавства України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2021. 36 с.
3. Гетманець О. П. Завдання науки фінансового права в умовах розвитку господарських відносин в Україні. *Форум Права*. 2020. № 1 (60). С. 6–12. URL: http://forumprava.pp.ua/files/006-012-2020-1-FP-Getmanets_3.pdf.
4. Лукашев О. А. Побудова системи фінансового права: питання теорії. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Вип. 12. Харків: Право, 2006. С. 112–120.
5. Лукашев О. А. Щодо проблеми виокремлення загальної частини у фінансово-правовій галузі. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 28–33.
6. Ровинский Е. А. Основные вопросы теории советского финансового права. Москва: Госюриздат, 1960. 193 с.

REFERENCES

1. Alekseyev S. S. (1975). *Struktura sovetskogo prava*. Moskva: Yurid. lit. [in Russian].
2. Bondarenko I. M. (2021). *Kodyfikatsiia finansovoho zakonodavstva v umovakh harmonizatsii zakonodavstva Ukrainy. Extended abstract of doctor's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
3. Hetmanets O. P. (2020). *Zavdannia nauky finansovoho prava v umovakh rozvytku hospodarskykh vidnosyn v Ukraini. Forum Prava - Forum Law, 1 (60), 6–12*. URL: http://forumprava.pp.ua/files/006-012-2020-1-FP-Getmanets_3.pdf. [in Ukrainian].
4. Lukashev O. A. (2006). *Pobudova systemy finansovoho prava: pytannia teorii. Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia - State building and local self-government, issue 12*. Kharkiv: Pravo, 112–120 [in Ukrainian].
5. Lukashev O. A. (2013). *Shchodo problemy vyokremlennia zahalnoi chastyiny u finansovo-pravovii haluzi. Pravo i suspilstvo – Law and society, 4, 28–33* [in Ukrainian].
6. Rovinskiy E. A. (1960). *Osnovnyye voprosy teorii sovetskogo finansovogo prava*. Moskva: Gosyurizdat [in Russian].